

Duurzaam schalen van burgercollectieven: spanningen en strategieën

Datum
11 december 2025*Auteurs: Hade Dorst, Nitzan Zeira, Suzanne Brunsting, Wessel Ganzevoort*

Burgercollectieven in Nederland worden steeds vaker gezien als belangrijke aanjagers van sociale cohesie en maatschappelijke transformatie, bijvoorbeeld op het gebied van energie, klimaat en gezondheid. Om hun impact te vergroten, ontstaat er druk om te “schalen”: meer leden, meer activiteiten, grotere projecten (dit zijn voorbeelden van zogeheten “scaling out” – groei in omvang). Deze druk komt zowel van binnenuit (ambities van de collectieven zelf) als van buitenaf (verwachtingen van overheden en financiers), en dit groeiproces levert spanningen op. TNO onderzocht deze spanningen door gesprekken te voeren met initiatiefnemers en betrokkenen bij uiteenlopende bewonersinitiatieven, en schreef hierover het paper ‘How do citizen collectives navigate tensions in scaling for transformative change?’, onlangs [gepresenteerd](#) tijdens de 10e EMES International Research Conference on Social Enterprise (thema: Scaling Through Communities).

Spanningen in schaling

Enerzijds raken collectieven steeds afhankelijker van externe financiers, zoals gemeenten of subsidiegevers. Dit betekent dat ze moeten voldoen aan eisen rondom verantwoording, meetbare resultaten en professionalisering. Anderzijds ontstaat er intern druk en/of noodzaak om de organisatie te formaliseren: meer structuur, betaalde functies, en centralisatie van besluitvorming. Dit kan botsen met het oorspronkelijke, informele en vrijwillige karakter van burgercollectieven, en het risico vergroten dat de verbinding met de lokale gemeenschap en de democratische waarden verwatert.

Strategieën om spanningen te verminderen

Om deze spanningen te mitigeren, kiezen veel collectieven bewust voor strategieën die verder gaan dan alleen groei in omvang. Ze investeren in “scaling deep”: het versterken van gedeelde waarden, sociale cohesie en lokale verankering. Dit gebeurt bijvoorbeeld door het organiseren van buurtactiviteiten, het expliciet maken van kernwaarden, en het faciliteren van interne communicatie en reflectie. Daarnaast wordt “scaling up” ingezet: collectieven proberen invloed uit te oefenen op beleid en regelgeving, bijvoorbeeld door te lobbyen voor aangepaste subsidieregels of door samen te werken met gemeenten.

Een hybride bestuurlijk model – met een mengvorm van centrale en decentrale aansturing – lijkt effectief: centrale coördinatie en kennisdeling worden gecombineerd met decentrale autonomie en lokale besluitvorming. Denk bijvoorbeeld aan een federatie van lokale energiecoöperaties. Zo behouden collectieven hun eigen identiteit en betrokkenheid, terwijl ze toch kunnen profiteren van schaalvoordelen en gezamenlijke belangenbehartiging.

Reflecties en implicaties

Duurzaam schalen betekent dus méér dan alleen groeien. Het vraagt om het bewust cultiveren van sociale samenhang, lokale worteling en een passende organisatievorm. Schaalstrategieën

moeten “scaling up” en “scaling deep” integreren naast “scaling out”, zodat collectieven niet alleen groter worden, maar ook maatschappelijk transformerend blijven.

Het paper reflecteert kritisch op de grenzen van schalen: wanneer wordt een burgercollectief een bedrijf, en wat betekent dat voor legitimiteit en steun? Ook de rol van de overheid blijft essentieel: collectieven kunnen niet alle maatschappelijke taken overnemen, en inclusiviteit is niet vanzelfsprekend. Overheden moeten collectieven ondersteunen, maar ook hun eigen verantwoordelijkheid blijven nemen.

Kortom, duurzame groei van burgercollectieven vraagt om maatwerk, aandacht voor sociale waarden en een governance-model dat ruimte biedt voor zowel lokale autonomie als gezamenlijke strategie. Alleen zo kunnen collectieven bijdragen aan structurele, transformatieve maatschappelijke verandering.

Tips voor bewonersinitiatieven die duurzaam willen groeien

1. Wees bewust van groei: Praat samen over wat groei betekent, welke verwachtingen je hiervan hebt, welke kant je op zou willen en welke veranderingen dat met zich meebrengt. Zie groei niet als probleem, maar als kans om samen sterker te worden.
2. Bouw sterke relaties met gemeenten en koepelorganisaties, voor belangenbehartiging, bemiddeling en wederzijds begrip.
3. Pleit extern voor passend beleid, zoals aangepaste aanbestedingsprocedures, een vaste gemeentelijke contactpersoon, en het voorkomen van concurrentie om budget tussen collectieven onderling.
4. Overweeg een hybride vorm – deels centraal, deels decentraal – voor je coördinatie en besluitvorming (governance) een hybride vorm: centrale coördinatie voor kennisdeling en gezamenlijke lobby, maar lokale autonomie voor besluitvorming en identiteit.
5. Leg kernwaarden vast.
6. Neem sociale doelen expliciet mee; zet vertrouwen en inclusie op gelijke hoogte als technische doelen.
7. Zorg voor open communicatie, zowel intern (onderlinge reflectie, onboarding, successen delen) en extern (transparante informatie). Fysieke ontmoetingsplekken helpen hierbij, deze bevorderen uitwisseling en vertrouwen.
8. Zorg voor heldere afspraken: Spreek af wie wat doet en maak zaken inzichtelijk. Een duidelijke taakverdeling geeft rust en overzicht.